

Др. Я. СТАНКЕВІЧ.

ЗЬМЕНА ГРАМАТЫКІ
БЕЛАРУСНАГА ЯЗЫКА
у БССР.

= Цана 15 грошоў. =

ВЫДАНЬНЕ АУТАРА.

ВІЛЬНЯ

1936

Друк. І. Баєтхана. Вільхи, Татарська вулиця 13-

Зъменка граматыкі беларускага языка ў БСРР.

Як толькі Беларусь лучыла (трапіла, папала) пад Маскоўшчыну, дык Маскалі заўсёды Беларусаў перасъледавалі. Перасъледаваў рэней царскі юрад, а з 1918 году перасълядуюць Беларусаў маскоўскія комуністыя. У 1923—1928 г. г. у БСРР (Беларускай Соцыялістычнай Радавай Рэспубліцы) была беларускаму жыццю некаторая палёгка. Але пачынаючы з канца 1928 г. у БСРР і РСФСР (Расейскай Соцыялістычнай Рэспубліцы) было беларускаму жыццю некаторая палёгка. Але пачынаючы з канца 1928 г. у БСРР і РСФСР (Расейскай Соцыялістычнай Рэспубліцы), да каторай прылучана ўсходняя траціна Беларусі) настое ўзноў наядва вялікве перасъледаваныне Беларусаў Маскалямі. Зъмена дэкрэтам 28.VIII.1933 г. практычнай граматыкі ды правапісу беларускага языка ў БСРР ёсьць бяс сумлеву кульмінацыйным пунктам у гэтым перасъледаваньні. Дык трэба да гэтае зъмены прыгледзіцца.

* * *

Дагэтульшнях граматыка практычнай ды правапіс языка беларускага, укладзеныя ў 1918 г. Б. Тарашкевічам, як ведама, не даваліны і патрабуюць ладных зъменен¹).

Дзеля таго пытанням рэформы правапісу і практычнай граматыкі беларускага языка занялася Беларуская Навуковая Конфэрэнцыя, што была ў Менску ў 1926 г. Працы гэнае Конфэрэнцыі, нягледзячы на нямаля загану ў іх складзе, былі добры²). Можна съмела сказаць, што падобныя працы, ведзеныя далей, прывялі-б да разультату зусім здаваючых. Але з Конфэрэнцыі ня былі здаволены дзеянікі маскоўскія. А цяперак гэныя дзеянікі завуць Навуковую Конфэрэнцыю ў Менску 1926 г. „зыётам беларускве контрреволюцы”, што быццам „выпяўняла загады фашыстычных” (Александровіч у „Літаратура ё Мастацтва” № 34 з 1933 г.).

28.VI.1933 г. быў неўспадзейкі абешчаны (абвешчаны) ў менскім аргане КПБ „Звязыдле” „Проект рэформы беларускага правапісу”, апрацаваны Языковедным Інстытутам Беларускага Акадэміі Навук у Менску.

Ведама, што ад 1928 г. акно дагэтуль вядзеца ў БСРР перасъледаваныне съядомых Беларусаў, каторых або садзяць у турмы, або ссылаюць на Салоўкі, на Паўночны Край, на Узволжа, на Урал, на

¹) Загады гэные граматыкі я правапісу былі драбніша разгледжаны ў рэдагаваным мною ў 1930—31 г. г. месецілку „Родны Мова”.

²) Працы Конфэрэнцыі я разгледаю на балонках часопісу „Родны Гой”, Вільня 1927.

Сібір. Дзеля таго ў установах БСРР з выдатных Беларусаў нямашака цяпер блізу нічагу сенкі. Аставліся на становішчах адно тыя, у адно-сінкі да якіх можна быць пойным, што не патрапяць бараніца навет ад найбліжэй антыбеларускіх загадаў маскоўская экспозітуры ў Менску.

У Беларускай Акадэміі Навукаў з пасярод філёлёгаў і людзёў белей меней працуючых у галіне беларускага языка нікога па 1928 г. не асталося П. Бузук (Украінец) апнуўся ў турме, Н. Дурнаво (Маскоў) пасыпшыся выехаць у Москву; належачы да Акадэміі адзіны філёлёр Беларус, С. Некрашэвіч, быў адзін із першых арыштаваны й засланы. Гэтая ж доля стрэла Яз. Лёсіка і іншых. З беларускіх філёлёгаў, што аставаліся на волі, жыў у Москве П. Растрагеў, але яго да ўчасты ў запрашванью проекту рэформы беларускага граматыкі не папрасілі...

Як даведуемся з выдання «Беларуская Академія Навук на парале з другое міжнародні» (Менск 1933) Інстытут меў свой проект рэформы ўжо ў 1932 г. Дзеля разгляду гэтага проекту мела быць на пачатку 1933 г. ў Менску ўсебеларуская конфэрэнцыя. Але гэты плян адкінулі відавочна з прычыны спрэціўлення маскоўскага ўлады. У гэтым перакананью ўмацоўвася нас і тое, што, абышчаючы (абвяшчаючы) свой проект рэформы, Языковеды Інстытуту не паклікаўся на пярэдняе свае працы прыгатавальнікі. Дык напэўна впошні проект Інстытуту быў проектам зусім новым, укладзеным пад звязанным націскам маскоўскіх даўнінаў.

У канцы свайго проекту Інстытут звярнуўся да асобаў, што щыкаўшы рэформу беларускага граматыкі, з пропозыцій прыслучаць «свае пагляды, зацемкі і да г. п.». Напэўна на мала ахвотнікай адгукнулася на гэту пропозыцыю, але з іх паглядаў і пад. нічагу сенкі да гэтуль не надрукавалі.

28.VIII. 33 г. быў надрукаваны, так сама ў менскай «Дзяячы», дэкрэт Рады Народных Камісараў БСРР, уводзячы зымену практычнае граматыкі ды правалісу беларускага языка. Дэкрэт гэны белей як у $\frac{2}{3}$ рэзываніца ад проекту Языковеднага Інстытуту з 28.VI. 33 г., уводзячы прыблізна на гэтую белей шкодных зыменаў у беларускую граматику практычную ды правалісу. Дзеля такіх вялікіх рэзываніц паміж проектаў Інстытуту і дэкрэтам РНК, проект Інстытуту можна ўважаць за прыпадкавае выступленіе проці таго, што за 2 месцы просьле яго зрабіў дэкрэт.

Дзеля менаванага аўтары дэкрэту тым белей павінны былі па-рупіца, каб паведаміць беларускага грамадзянства аб рэформе, като-рую яны маніліся правесці. Але сталася навадварот: насядэнню Радавае Беларусі рэформа была неспадзейкаю. Проскт рэформы быў прыгатаваны патайно ад Беларусаў.

+ + +

Якія-ж офицыйныя мотывы зыменаў у граматыцы беларускага языка, праведзеных дэкрэтам 28.VIII. 1933 г.? Подле тэксту дэкрэту ды надрукаваных у сувязі з ім артыкулаў і прымову мотывы гэныя гэткі:

1. — даготулеміні правапіс беларускага языка, устаноўлены беларускім „нацдэмамі” („нацыянальнымі дэмократамі”, гэтак ахрысьцілі маскоўскія бальшавікі ўсіх сывядомых і балей меней дзейных Беларусаў), „стварыў штучны бар'ер паміж беларускім і расейскім языкамі”.

2. — рэформа аддаляе польскія ўплывы, каторымі беларускі язык быццам быў запаваны дзеля лягчэйшай забороны яго ад упływu языка расейскага.

3. — рэформа аддаляе з беларускага языка врхізмы, нэолёгізмы, й вульгарызмы, каторыя быццам у яго ўявлі тыва-ж „нацыяналістыя”.

4. — рэформа мае „станаўко палягчыць масам навучэнне беларускага пісьменства”.

Апрача мотыву апошняга, дыдактычнага, усе іншыя можна звязаць да агульнага значэння: мэтаю рэформы ёсьць аддаленне „штучнага” бар'ера паміж беларускім і расейскім языкамі.

Разгляд мотыву першага й чацвертага робіцца ніжэй пры разбору рэформы з гледзішча граматычнага. Гэта адкажу на мотыв другі й трэці.

Закід полёнізацыі беларускага языка „нацдэмамі” не памешчаны ў самым дэкрэце, але яго вельмі падчыркована прэсам у часе заборонаў і пропаганды рэформы ў БСРР. Відавочна тут ёсьць жаданне выкарыстоўваць мемант пачуцьцёў.

Як-жа запрауды прадстаўляеца справа гэтага закіду?

Беларускі язык знае некаторыя ўплывы польскія, большыя або меншыя ў залежнасці ад мясцовасці. Ёсьць мясцовасці на прастору Беларусі, у каторых беларускі язык ані ня мае ўплыву польскага. Невядлікі ёўптыў польскага языка на беларускі язык літаратурны, значыцца на язык супольны ўсім Беларусам. Агранічаеца ён вылучна да словаў. Дык не магла рэформа граматыкі й правапісу аддаці таго, чаго ў іх ня было. Я ня было дзеля таго, што адно ў малых мясцовасцях беларускіх адбівецца на граматыцы беларускага языка ўлікі граматыкі польскай. Дый аўтар першай практичнай граматыкі беларускай ды правапісу, Б. Тарашкевіч, як гадунец пецярбурскага юнівэрсытэту, быў далёкі ад упływu польскіх.

Таксама ня выдзержуе крытыкі закід врхізациі беларускага языка. Паміж дэйнейшым беларускім языком літаратурным і цяперашнім была вялікая прорва ў XVIII в., каторая прычынила, што цяперашні беларускі язык літаратурны паўстаў вылучна з беларускага языка народнага. Нястача-ж інтэлігенцы з навукаю філелёгічна зрабіла немагчымым пазнаванье старога беларускага языка літаратурнага і сільяніне (чэрпаныне) з гэтага багатага жарала. Дзеля таго цяперашні беларускі язык літаратурны, як ніхіл іншы, ня мае ніхіл архаізмай.

Німа жаднага языка літаратурнага без нэолёгізмуў. Ёсьць яны такія ў колькасці невядлікай у беларускім языцца літаратурным. Як усюды, так сама ў Беларусаў, лучающа новаўтвароныя слова, каторыя немагчыма прыняць, але обектыўні вымагае сконстатаваць, што гэткія слова й не прыняліся. Ды што новаўтвароныя слова маюць супольнага із зменяю граматыкі й правапісу?

Што да „вульгарызму”, дык аб іх маглі-б штось скказаць адзіне людзі з языковым пачуцьцём беларускім. Дый вульгарызмы ў кожным

языцца магчымы толькі ў слоўніку. Але маскоўскія „рэформатары” гатавы ўвесь беларускі язык лічыць вульгарызмам (прыкл. лічыць вульгарызмам *х*, *хе* замест чужога *ф* у словах як *хумка*, *хэрба*).

Дзеля таго што разгляданая рэформа не знаходзіць впраўдання ў граматичнай запраўднасці беларускага языка, дык ейныя абароннікі зусім не ўспамінаюць аб граматычных асаўлівасцях ягоных. Добра яшчэ, калі кажуць аб полёнізацыі, архвізмах і нэолёгізмах, бо гэта прынамсі адносіцца да мовы. Але найчасцей пры абароне рэформы кажуцца аб рэволюцыйных асягненых, індустрыйлізацыі, калгасах, інтэрнацыяналізме і інш. Гэта выразнае жаданыне съкіраваць дыскусію на іншую дарогу.

* * *

Ініцыятарам разгляданай „рэформы” трудна было знайсьці прыхільнікаў яе сярод беларускіх дзеянікаў навет просыле рупатлівай і непераборлівой у спосабах прыгатовы грунту. Мы бачым, што, нагледзячы на ўсё, навет Языковедны Інстытут БАН у сваім проекце становіку выказаўся прошт гатаванай рэформы. Па выданню дэкрэту абурылася ім ўсё грамадзянства радавас Беларусь. Аб адносінах гэтага грамадзянства да рэформы дадзенымі звесткі не засікаўлены ў інформаванью аб ходаннію проці дэкрэтаваных імі граматычных зменаў. Кажуць аб гэтым адно толькі, колькі канечне треба дзеля ходаннія з праціўнікамі рэформы. Але гэтага даволі, каб добра даведацца як беларускае грамадзянства БСРР бароніцца ад накіненай яму „рэформы”.

Наўперед выступаюць прошт рэформы беларускія комуністыя як наючы мінімум свабоды, калі нааугл можа быць мова аб грамадзянскай свабодзе ў варунках комуністычнага ладу.

Дэкрэт аб рэформе абавязуе з 16.IX.33 г. Гэнага-ж дня маўчачая дагэнуль у гэтай справе радавая прэса выступіла із шалёнімі нападамі на праціўнікаў рэформы. Гэтак пр. „*Вяліда*” гэнага дня ў варт. „Новы беларускі прэзант” піша:

„Гэтв на прыпадах, што сям-там чуваць галасы проці гэтае гісторычнве пастановы. Скуль, з якога табору яны йдуць? З табору дагэтуль яшчэ нявыкрытых астачаў нацдэмавіскіх, што скавалі сваё запраўднве аблічча. З табору варвагоў партыі, варвагоў нацыяналізма політыкі Леніна. З табору элементаў, захопленых жаданыням рэваншу, што ўзноў прарабе ўзыняць прадажды сцяг нацыянальнага демократызму беларускага, сцяг чыста скомпромітаваны й зганьбены плямам зрады”.

„Новы правапіс ё аднэй із конкретных прайавіў таго ходаннія, што вядзе партыя за будаванье культуры нацыяналізма — з боку хворыни — і соцывілістычнае — з боку зьместу. Нажаль, гэтае прайавіды яшчэ не разумеюць наваторыя сабры. Навадварот, у валошнім часе відаць тэнденцыі сярод асобных працоўнікаў, съкіраваныя да тушаваных абылыў і скрыўленын, што былі ё ў Беларускай Акадэміі Навук, асаўліва ў Языковедным Інстытуце, дзе астачы нацдэмаві прарабавалі й прабуюць пад рознымі выглядамі шмырыць далей сваё ідэі”.

„Партыя тро гады назад разъбіла й выгнала з Акадэміі Навук Лёсікаў, Ластоўскіх, Некрашэвічай, Цывікевічай. Дык хто-ж даў права людзям, седзячым у Языковедным Інстытуце, так съцерагчы іхнюю спадчыну? Як магло стацца, каб прэзыдыюм Акадэміі Навук ані партыйная ячэя не зацемілі гэтага і ня ўжылі способам дзеля ачышчэння Языковеднага Інстытуту ад клясава чужых элемэнтаў ды іх спадчыны?”

„Комуnistыя — працоўнікі БАН — замест энэргічнага ходання з нацдэмамі, замест бязлітаснай крытыкі абмылав партыйных і беспартыйных працоўнікіў, ствалі на дарогу тушавання абмылаў. Трэба зацеміць, што літаратурная грамадзянсьць, наўперед пісьменнікі комуністыя, яшчэ слабое прымяючы учасце ў ходанню з правягамі кірунку нацдэмамаў у языковедзі.

Значыцца, даведуемся, што ёй такія комуністыя — Беларусы, няпрыязна настроеныя да „рэформы”, каторых пакуль што з наведамых нам увагой маскоўскія комуністыя ня хочуць аддаляць з паміж сваіх сябrou. З другога аднак боку артыкул пагражае суровымі разпрэсімі варагом рэформы, наўперед Языковедніку Інстытуту БАН за яго проект рэформы беларуское граматыкі й правапісу, прычыненіем маскоўскіх дзейнікіў.

З іншых выступленніе абароннікіў рэформы даведуемся, што „астачы контэрреволюцыйныя нацыянальныя дэмократы ўнутры нашага краю (зн. БСРР—Я. Ст.) ўзыялі дзікое галашэнне проці спрашчэння правапісу (Гурскі „Літаратурнае і мастацтва“ № 34 з 33 г.).

„Недабітая нацдэмамашчына ў нас злосна наракае на рэформу правапісу” чытаем там-же ў варт. К. Чорнага.

„У запошнім часе нацыянальныя фашыстыя ў нас (г.зн. ў БСРР) і заграніцаю ўзыялі выцьцё з прычыны спрашчэння беларускага правапісу” (з прамовы Бранштэйна на т.зв. зборы літаратараў 11.XII.33 г.).

„Нацыянальныя дэмократы ў нас і нацыянальныя фашыстыя затрапіцо падніялі крык быццам у Радавай Беларусі містожаць нацыянальную культуру беларускую” (з прамовы Александровіча на тэй-же зборы).

Шікава паказаць прозывішчы прынамся некаторых пісьменнікіў беларускіх БСРР, перасыльдаваных з ходанне з рэформаю. Подле менскіх прэсы будучы тут паміж іншымі Калуга, Таўбін („гэты пав-пред буржуазнае інтэлігенцыі кулецца — нацыяналістычнік“), Хадыка, Віцьбіч. Таксама „Контэрреволюцыйныя выбегі нацдэмамаўскія ў галіне літаратуры робяць Сідарэнка-Пеначкін, Баранавіч, Нікановіч, Лужанін“ („Літаратурнае і мастацтва“ № 34 з 1933 г.).

Цэлае вялікае таварыства літаратуране „Узвышша“ прызнана нацдэмамаўскім: „Успомнена арганізатары контэрреволюцыйнве ячэя нацдэмамаўскіх, т.зв. груду літаратуранага „Узвышша“: Дубоўку, Пушчу, Бабарыку, што ў краснай літаратуры рабілі пропаганду тэорыі душы беларуское ды кодаліся разам із Лёсікам-Ластоўскім за „семеўтнасць беларускага языка“ (там-же).

Маскоўскія комуністыя ўшчалі войстрве перасыльдаваныне праціўнікіў рэформы ў БСРР. У часе „чысткі“ ў 1933 г. тысячам іх аднайлі сяброўства ў партыі. На іхнаў арыштавалі (Капавіч, Бандар, Машокевіч і інш.) і заслаці. Арышт былых паслоў „Гранады“ й „Зна-

ганьня" пэўне таксама стаіць у сувязі з перасыльдзяўным праціўнікамі рэформы.

Мэтаву гэтага начуванага тэрору было прынучэнне (прынужэнне) беларускія стараны да прызнання накіненай 28.VIII.33 г. зымены практичнае граматыкі беларускае.

* * *

Напасыльдак, просьле грунтойнага ачышчэння ад беларуское "крамолы" поля барацьбы, маскоўская ўлада склікала ў палавіцы сьнежня 1933 г. у Менску зборку літаратараў, жывучых у гэтым месце. Зборка складалася на толькі з літаратараў беларускіх, але таксама з пісьменнікамі іншых нацыянальнасцей (Жыдоў і інш.), жывучых або часова пребываючых у Менску. Апрача таго зборка была папоўнена "навуковымі й іншымі працоўнікамі ідзёлётчнага фронту" ("Лікарнічыя і Мастацкія" № 33 з 1933 г.). Папоўненне зборкі пісьменнікамі не было прыродным і мела наўвеце павялічэнне на зборцы ўрадавае стараны — прыхільнай рэформе.

З прозвішчай учаснікаў гэтага зборкі, менаваных у менскай прэсе, відаць, што Беларусы ня былі на ёй у большыні. Апрача таго калі палавіцы беларускіх учаснікаў (Зарэцкі, Маракоў, Хведаровіч і інш.) належылі да падсудных; дыкіх іх на зборцы вінавацілі, а яны тым ці іншым спосабам выказавалі наяту й абязаныне паправы. Да падсудных належыў такжэ седзячы даўжэйшы час у турме П. Бузук, што быццам „прызнаў спрэвядлівую крытывку ў друку ды ў рэфэрэце тав. Александровіча сваіх абмылаў з прычынамі буржуазнае контрэволюцыінае дзеянісці ягонае на языковедчым фронце").

Беларуская часць учаснікаў зборкі дзяржалася даволі пасынна. Затое прадстаўнікі жыдоўскіх "ідзёлётчнага фронту" былі вельмі актыўнымі абароннікамі рэформы. Выступалі яны як зусім компліктныя ў справе беларускага языка ды руспінія аб "пролетарскай чысціні" яго. Прыкл.: „Тав. Кучар задзержаваўся над не даволі вялікім ходанням крытывкі за пролетарскую чысціню языка ў літаратуры. — Пэсамістычны стыль, віянанье якоюсь абстрактнае „маці”, пад каторай націзмы разумелі даўнейшую Беларусь, архаізмы, нацыянальная замкнутасць былі ў некаторых пісьменніках. Прыкл.—творы Віцьбічавы, Сымона Баранавых, „Матчын сын”, „Межы”, апошнія творы Я. Скрыгана... Адгэтуль зразумелы ўсе тыя плётні, што пашталь калі рэформы прававису”.

Ведама, што „зборка пісьменнікаў" выказалася за рэформу і зганіла праціўнікаў ейных.

У запошні часе даходзіць ведамасці з БСРР, што, каб прынучыць (прымусіць) беларускіх пісьменнікаў выказацца за рэформу, ужывалася там „конвоер".

Плян дзікога маскаленьня беларускага языка пайстаў у сувязі з маскаленнем радавае Беларусі наагул ды ў сувязі з перасыльда-

^{*)} У 1934 г. на зборы славянскіх філабёгаў у Баршаве сабры зъезду "Хрэшчык" кім-то перадавалі, што П. Бузук не вытрымаў турнірных мучаньняў і у турне ўбліцце газеты ды падпіску. Быў бы відратаваны, але просьле таго адных страні ўходзіць да пакукоўшчыні крацы.

вайням съядомых Беларусаў. Відавочна гэта такжэ із способаў перасъледавання праціўнікаў маскаленьня беларускай граматыкі. Гэтак, прыкладам, пішуць маскоўскій абмаскалельны комуністыкі: „нацэмы пераходзілі ўжо на найвышшую ступень контрреволюцыінае дзеяльнасці, пропануючы правядзенне правапісу на лацініцу (Александровіч „*Літаратура і Магіяцтва*“ № 34 з 1933 г.). Мова тут аб пропанышы групы ючэснікаў Навукове Конфэрэнцыі ў Менску 1926 г.

Можна мець розны пагляд на тое, які альфабэт — кірыліца ці лацініца — мae быць у Беларусаў”), але на можна перасъледаваць (ды гээн ягодна!) прыхільнікаў лацініцы (лацінскага альфабету). Калі ўводзіцца лацініца ў Чувашоў, Мардвой, Буряті і інш., дык гэта нормальнае. Але Беларусам на можна ў сябе аб гэтым навеста гаманіці, пакуль у маскоўскім (расейскім) языцце ўжываецца кірыліца. Калі-б аднак Маскалі ўвялі ў сябе лацініцу, тады было-б „найвышшай контрреволюцыінай дзеяльнасцяй“ аставацца Беларусам пры кірыліцы.

„Нацэмаў“ вінаваціць, што „дамагаліся беларусізациі ладнае часыці Заходніх й Ленінградзкіх краін“ (там-же) Треба зацеміць, што краіна („область“) т. зв. Заходняя складаеца блізу вылучна з усходнебеларускіх земляў, на прылучаных да БСРР, а да паўднёвай часыці краіны Ленінградзкіх належаць так сама няпрылучаныя да БСРР беларускія часыці Пскоўшчыны ды паўночныя паветы Віцебшчыны.

Я вось адвінавачаныне проф. П. Бузука: „Бузук улажыў лінгвістичныя карты Беларусі. На карце 9-е асабліва выразна выступае прынцып нацэмаў пашырання беларускіх асаблівасцяў (языковых) вонкака границы БСРР“ (там-же).

Навет найчыстшаму Маскалю, проф. Н. Дурнаво, закідаеца з гэтае прычыны беларускі шовінізм, бо «ён навеста адвінаваціў Бузуку ў тым, што той недаволі прыняў пад увагу пашырэння дыялектаў беларускага языка вонкака границы Радавае Беларусі».

У свайго рэзюмі „Спрабаў лінгвістичнае географіі Беларусі“ Бузука пісаў Дурнаво: „Гэтакага агранічнага простору тым блей ня трэ было рабіць, што беларускі язык адно ў запошнім часе дастаў правы грамадзянства ў літаратуры... Але простор, пераз каторы праходзіць гэтыя граничы, на карты Бузуковы ня ўведзены“. Далей Дурнаво рабіць вывад: „Атлас Бузуку ня поўны: не абыймае ўсяго простору беларускага ў границах СССР“.

Наагул трэба сказаць, што ў БСРР вытварыўся такі шал перасъледавання ўсяго беларускага, што якай-колечы навуковая праца там на беларускіх тэмы зусім немагчыма. Тоэ, што ў Маскве або ў Пецярбурзе друкуеца на беларускую тэму бяз жаднае ганы, у БСРР не дапушчаеца і срога за яго караюць. Прывкладам на парадок дні гэтакага роду адвінавачаныні: „Імінучыся давесці „сама-бытны“ харектар сучаснага беларускага языка, нацэмы пашыралі аптытанніе да зборання языковага матар'ялу (Александровіч „*Літ. і Маст.*“ № 34 з 1933 г.)“.

*, Аўтар гэтая відажкі зімць, што агульна-беларускім альфабетам мае быць кірыліца («рускі» літары).

Напасыледак, трэба звеміць яб з адносінаг да рэформы Беларусі. Войстра яе тут згнілі, што выказалася ў прэсе, рэфэратах і рэзоляўцах (Беларускага Навуковага Т-ва, Беларускага Нацыянальнага Комітэту, Т-ва Прыцелеў Беларусаведы пры Універсытэце Сыцялава Батуры ў Вільні і інш.). Абароннікай самае рэформы ў Захадній Беларусі ніямашка, але ё такія, правда іх надта малі, што з розных прычынай, ніямаючых нічагусенікі супольнага з дабром беларускага языка, на выступаючу публічна проці яе або асьцярожна бароніць яе вітараў.

Языковедны разбор реформы.

Пад офіцыяльным назовам „Рэформа беларускага правапісу” за праўды праведзена зъмена ня толькі правапісу, вле адначасна й граматыкі беларускага языка. У дэкрэце аб рэформе, як асобны адзьядзел, паставлены зъмены ў галіне морфолёгіі. Гэных зъменаў морфолёгічных дэкрэт падае 6 (пункты 18—23 ўлучна *)). Але й тая зъмены, што паданы ў дэкрэце як зъмены „правапісу самагукаў”, „правапісу сугукаў” і „правапісу чужых словаў”, датычыць ня толькі правапісу, але адначасна правілаў граматычных, пайменна фонетычных. Вылучна з рэформаю правапісу маём дзея тады, калі зъмяняюцца толькі нормы правільнага пісання, але пакідаецца нязъмененым даўнейшы спосаб вымаўляння. Дзе гэты варунак не дадзержаны, там маём дзея ня толькі із зъменаю правапісу, але таксама граматыкі практичнай, а нават наўперед граматыкі, бо рэформа правапісу будзе тады адно простай консківянні зробленых зъменаў граматычных нормай. З усіх 17-ёх зъменаў (запраўды 18, бо дэйве зъмены згорнены ў дэкрэце ў вадзін пункт) неморфолёгічных толькі ўзім пункт 4-ты датычыць аднаго правапісу.

Дык рэформа захапіла 25 языковых асаблівасцей, з каторых у 24 прыпадках маём дзея адначасна з граматыкаю й правапісам, а толькі адна зъмена датычыць вылучна правапісу.

Прыступім да разглядання асобных зъменаў.

Зъмены фонетычныя.

У адзьядзеле, паданым у дэкрэце пад назовам „Правапіс самагукаў” запраўды адно першыя два пункты датычыць самагукаў. У першым із іх уводзіцца правіла ўжывання я на месцу зъмолёгічнага ненасціненага ў толькі ў першым складзе перед нашскам, а ў другім кожацца, што частка я і прыдомка бял., калі яны мя прыстоеўкі, трэба передавацца пераз е. Ведама, што характер на ў бял. не мяняецца ад таго, што яны зрасліся з наступным словам ці не. Рэформа ўводзіць тут зусім штучнае, мічым не апраўданае адрозньеванье. Чалавеку, недаволі візнамленому з беларускім языком, зъмены, памешчаны ў гэтых двух пунктах, могуць здавацца невалічкі. Запраўды ёсьць

*) Запраўды морфолёгічных зъменаў ў 7, бо ў пункце 19-ым злучаны зъмены дильных асаблівасцей: аддаменіцца начатак давальшага словау мн. л. — он (адна зъмена) і начатак месціга сказк. мн. л. — ох (пруга зъмена).

накш. Беларускі языку ня знае ненацісненага «, замест каторага мае ё ці навыразны самагук рэдукаваны, напару навет і. Подле дагэтуль абавязуючых правілў граматычных, гэтых трыв самагукі на месцы ненацісненага этымолёгічнага « перадавалі на пісьме часткава пераз «, часткава пераз «, каторое трэ' было вымушляць як « або навыразны самагук рэдукаваны, або як і, « націсненасе вымушлялі як «, пісалі-ж пераз «; трэба, прызнаю, што апошнюю літару з прычынаў тэхнічна-друкарскіх не звойсьды гэтам абавязачалі ў друну. Увядзячы няіснуючы ў беларускім языцце самагук — ненацісненасе «, реформа нарушаве прыроду беларускага вокалізму, адначасна ў вельмі вялікай ступені збліжаючы яго да вокалізму расейскага (літаратурнага). Гэтая реформа не палягчыць беларускім масам «навучаныя беларускага пісьменства», што ё адным із яе офіцыйальных мотываў.

Пункт трэйці гэткі: „Перад пісцем націсненым о, у звойсьды трэба пісаць « з выняткам назовай географічных (босеня, вучаня, вле Орша, Ула). Перад ненацісненым у пісцем « трэба тады, калі гэтве у ня прыстаўка і не пайстала з « (бучыца, вле: урад, улада, участак)“.

Тут трэба засціць, што перад ненацісненым у ўжывавецца ў некаторых прыпадках прыстаўное « і тады, калі у прыстаўка, прыкль: «увах», прыведзенас «участак»; таксама ё прыпадкі, калі ненацісненасе у карэннае мя мае прыстаўнога «, прыкладам: каўчоня. Прывадкаў гэтых немагчымія відніць якім-колечы правілам. Дзеля таго яны цажкія чужніком, каторым реформаробіць палёгку, выкідаючы гэтых прыпадкі з беларускага языка. Але Беларус не патрабуе вучыцца гэтых прыпадкаў, знае іх з бязылецтва разам із практычным уменьням роднае мовы. Наэдварт, Беларусу спабыць гэтая прыпадкі з прыстаўным « або без яго, на маючых жаднага правіла, будзе надта цянка. Разгляданая часць гэтага пункту реформы не палягчыць, але зроўбіць труднейшым беларускім дэзяём навучанне гэтасе штучна выкраенас асаблівасці роднае мовы. Дык коштам вылучэння з беларускага языка прыродных асаблівасціеў ягоных здабыты толькі дыдактычныя перашкоды.

Рэформныя зымёны першас часці 3-га пункту датычаць толькі географічных назовай, бо вістача гэтасе часці 3-га пункту (« перад націсненым о, у») вісталася подле дагэтульшняга ўжываньня. Асаблівасці кожнага языка адбіваюцца тэкста ў географічных назовех. Але дэярэз аddyяе адбіццё беларуское вымовы ў географічных назовах беларускіх, пайменна мя можна ўжываша ў іх прыстаўнога « (замест, прыкладам, Ворона, Войстрава, Вулі) дэярэз загадавае ўжываша Орша, Оксьтрова, Ула) Гэта так які бы Палікі, вымушляючы dab, dabrowa, często, bedzie, былі прынучаны зваці свае места — Dabrowa, Szabotowica, Budzin і да г. п. У п. 17 „реформы“ чытаем: „Чужыя імёны ды чужыя назовы географічныя трэба пісаць із захаванынамі асаблівасці таго языка, з каторага яны паходзяць“. Вось-жэ гэтве права адняла реформа ў Беларусай у вадносінах да іх роднага языка. Тут Беларус мя мае права прызначыць пад увагу асаблівасці беларускага языка, але мусіць ужываша хвормы расейскія. Якая іншта таковы „реформы“? Магчымыя адно дэльве іншты: 1) адніць ўсі географічных назовай беларускіх іх беларускі характеристар; 2) палягчыць ураднікам,

прыехалым у Беларусь із Расеі, прывыклым да хвормы расейскай гэтых назоваў, пазнаваць іх у беларускім пісьме й вымове.

Пункт трэйші гаворыць аб прыстаўным *а* (*о* й у даюць толькі варунак да яго паўстання). Дзеля таго трэ было гэты пункт памяшчыць у вадзьдзеле сугукаў (калі не ў вадзьдзеле міжыслоўнае фонтыкі). Аднак аўтары рэформы памяшчалі яго ў вадзьдзеле самгукаў, прыймаючы за пункт выходу граматыку расейскую. Гэта харэктэрна.

У вадзьдзеле сугукаў пункт 4-ты рэформы аддаляе абазначаныне на пісьме мякчыні сугуку перад сугукам мяккім (*съет*, *звер* замест *свет*, *звер*), пакідаючы абазначэныне мякчыні сугуку ў тых прыпадках, калі мякчыння ягоная ётак-же перад сугукам цвярдым (*ко пісьме — лісъмо*). Гэты пункт рэформы ўведзены зусім чиста подле вымаганьнеў правапісу расейскага.

Пункт 5 дэкрэту адно часткава ўводзіць зьмены граматычныя, пайменна ў вадносінах да такіх хвормаў, як *льлю*, *льле* і да г. п., каторыя замяняе хвормамі расейскім *лю*, *ле* і да г. п. У балышыні гэты пункт адносяцца толькі да правапісу. Ён аддаляе мяккі знак «у падвойных сугуках мяккіх (замест *касеньне*, *калоссе* ўводзіць *касение*, *калоссе*) ды заўгдзе падвойнае дыда перадаваць на пісьме пераз дыд (*кубдзял* замест *кубдзяя*). Зьвярнёма ўвагу, што вялізарная бальшыня беларуское інтэлігэнцы не праходзіла беларускую школы, але — прынасія ў БСРР і РСФСР — школы расейскай, што ў цяперака ў БСРР школаў беларускіх недаволі, што амі іх нямашака ў РСФСР, дзе найменей траціна ўсяго беларускага прастору этнографічнага. Вось-ж ауце тыя, што не прыйшли школы ў родны мове, будучы стараца вымаўляць так, як напісаны (бо чытаць правільна пабеларуску мя ўмеець), г. зн. замест дыда — вымаўляць дыд. Гэткае вымаўляньне бясумлеву будзе мець некоторы ўплыў на чэзыненне дзеканання ў беларускім языцца. Хіба да гэтага ймкненца рэформа, бо іншага аргументу да гэтве зьмены знаесьці немагчына.

Чым кіраваліся аўтары рэформы, аддаляючы абазначэныне на пісьме зъмякчынны сугуку перад мяккім сугукам і перад *а*? Аналёгіі з правапісам украінскім ня можа тутка быць, бо украінскі язык не зъмяячвае сугукаў перад мяккімі сугукамі (*мэм*, а не *сміт*). Астаецца аналёгія новы расейскі. Але зъмяячаныя сугукаў у языцы расейскім ня можна руйнаваць да зъмяячанья іх у языцы беларускім. У расейскім сугуку зъмяячваюцца перад самагукаў і *е*, і *и* шчэзлым ерам *ъ*, а перад мяккім сугукам зъмяячваюцца адно ў некаторых прыпадках карэнныя *е*, *з*. У беларускім языцце *о*, *э* мяккое перайшло ў *а*, *ц*; *е*, *з* зъмяячыўшыся перайшло ў *о*, *ц* сярэдне-язычнае (г. зн. ня *у* *е*, *з* зъмяячонве, але ў гук іншы); мякчэньне *е*, *з* мае ня толькі перад самагукаў і ў карэні перад сугукам мяккім, але так сама ў прыменах перад мяккім сугукам і *а* (*съет*, *звер*, *зъезд*, *съпіасі*, *зъяды*, *бы съцімы*). Ведама, што гэткае вялікае зъмяячэнне мусіць знаесьці сваё адбіцце ў правапісе. Дзеля таго ў беларускім правапісе ня толькі мае абазначацца зъмяячэнне *е*, *з* карэнных і ў прыстаўках, як было дагэтуль, але таксама зъмяячэнне гэтых сугукаў у тых прыименах, што не зрасціліся з наступным словам. Замест гэтага „рэформа“ аддаляе навет дагэтульешняе няпойнае абазначэнне зъмяячоных

сугукаў. Дэкрэт аб рэформе падчыркавае рупнасьць аб дабру беларускіх працоўных масаў. Якое тут дабро і якая палёгка, калі гэтыя масы мусяць пісаць зусім наядварот, як вымаўляюць?

Пункт 8 ё толькі простай консэнсанцій зыменай, паданых у п. 4. Пункт 6 рэформы замяніле беларускае *и* з *и + е* (людкі з людскі) расейскім *и* какучы: у злучэніх карэннага *и* з *и* с суфіксам *и* з *и* немыненным заляваць с (*чареўскі*). На зымену гэтую абаронінкі "рэформы" паказаваюць, як на візіны прыпадак аддаленны з беларускага правапісу ўплыву польскага. Але ў гэтым *и* немагчыма відзець польская ўплыву. У дзекананку беларускі язык згадкаецца з языком польскім (ды таксама з языкамі лужыцка-сэрбскімі); дык аднолькавая фонетычная зыява перадаецца таксама на пісьме. Што перадаваныне гэткае ё расцягнілым, відаць, хоцьбы з таго, што адносны паміж ціхім *и*, вымаўлянным у *чареўскі*, і *и*, пісаным у *людкі*, ё аднолькавае, як паміж вымаўлянным *и* у словах як *шутка** і *и* у хворме пісанай таго ж слова *шутка*. Аправа таго ў некаторых мясцовасцях беларускіх гукі звонкія перед ціхім не пераходзяць у ціхія (знач. будзе вымова *людкі*, а не *лицкі*). Гэтак вымаўляюць у беларускій Чарнігаўшчыне (П. Растворгев, Беларуско-северскій говор. 1927, бал. 156) і на ўсім паўдні Беларусі.

Пункт 7: „Сугукі *и*, *и*, *и*, *и*, *и* у географічных назоваках мя зыліваюцца з *и* суфіксу, пры гэтым *и*, *и* у бальшыні прыпадкаў трэба зымяняць на *и*, *и* (волікі, каўказскі, варажскі, чэшскі, чувашскі*). Як бачым із прыведзеных у дэкрэце прыкладаў, не адно ў назовак географічных, але ў ўсіх словах перад суфіксам *и* карэннае *и*, *и* вставаеца. Далей у гэтым пункце кажацца: „У некаторых назовак географічных *и*, *и* не зымяняюцца на *и*, *и* (Вільскі *Ульскі*, Цурыхскі)**. Дыкож не зымяняюцца ў тых прыпадках, у якіх не зымяняюцца ў мове расейскай. Як відаць із тэксту "рэформы", менаваныя гукі не зымяняюцца перад *-и-* як у прыметах, утвороных ві назовай чужых, так і ад назовай беларускіх. Зымены гэтыя нічагусенкі мя маюць супольнага з беларускай вымовама. Яны чиста штучныя і ўсяцьтва зусім з яз. расейскага, уводзячы прытым ягоныя дзвіосы.

У пункце 17 пад е) знаходзім: „Собскія всабовыя імёны беларускія трэба пісаць подле зычэння іх собсцінкай". Дык прозывішча аднаго з комунастычных правадыроў, Троцкага, як беларускае, хоць належачае Жыду, Беларусы подле зычэння ягонага могуць і павінны вымаўляць добра беларуску *Троцкі*, але троцкі замак, Троцкое возера, троцкія туркі і іш, мя могуць называць правільна, але мусяць назаць паразайскім: *Жиронскі*, *Жиронкае* і т. д.

А вось яшчэ прыклад, *«палёгкі працоўным масам»*. П. 9 уводзіць наўшную вымову й правапіс *«словай рэвалюцыйных»*. Як пазнаць слова рэвалюцыйныя? Возьмем прыкладам слова *«комуна»*. *«Комуна»* ў БС РР напэўна слова рэвалюцыйнае, але *Комунальная Каса Ашчаднасці* ў Вільні ім мя будзе. Альбо ці назовы *«комунаў»*, давныя колькім колектывістычным эксперыментам у XIX в. будуть рэвалюцыйныя? Як бачым, мя стане *«політграматы»*, каб разобрацца ў гэтым

* Гэта расейскія хвормы замест беларускіх: *волокі*, *каўкаекі*, *нараскі*, *чэскі*, *чуваскі*.

пункце. Не звёсёды патропіць разебраца тут навет чалавек із асьве-
таю сярэдній. Але, ведама, калі пішучы (й гамонячы) ў сумлейных
прыпадках ужыве хвормаў расейскіх — можа быць супакойны, жад-
ная нагонка яго ня стрэне. Дыкіз дзеля большага ўядзення расей-
скіх хвормаў паўстаў і гэты пункт, а ня дзеля надзвычайнай да-
смешнасці пашаны "рэволюцыйных" словаў.

У словах чужых, пазычаных із языку заходне-эўропейскіх, „рэ-
форма" таксама аддаляе шмат асаблівасцьцеў беларускае фонетыкі.
Гэтак, прыкл., прош беларускае вымовы, знаочай толькі самагуки
цьвярдая (з выняткам л і ژ) перад е ў чужых словах, рэформа ўво-
даіць сугуты мякід (професар зам. професар), пакідаючы толькі ё, і
цьвярдая.

Маючы чатыры *а* (з задне-язычнае, з зубное, з паўмякое і з мяккое),
беларускі язык паўмякое зъ заходне-эўропейскіх языкоў перадае пераз
ль паўмякое й мяккое. Пад уплывам аналігіі беларускіх імён на-
зубных мускога роду, маючых найчасцьць з на канцы, слова чужых
мускога роду таксама часта дасталі цьвярдое з на канцы (*генэрал*,
капіталь). Апрача гэтага водхіны на карысць з цьвярдога вельмі рад-
нія. Але „рэформа" зусім ня лічыцца з беларускай вымовою ў сло-
вах чужых і ўводзіць вымову й правапіс зусім чиста подле спосабу
передавання чужога з языком расейскім разам із усім яго неконсэк-
вэнціямі (лісан, луна¹), але ляпіс, паке; *Ірландыя*, *Ірландыя* і да г. п.
побач із *Філіпідым*, *Курляндым* і інш.).

Беларускі язык мае з цьвярдым зубным і с, з сярэдне-языч-
ными, катарыя ёсьць гукамі апрычонымі ад с, з (а ня толькі мяккімі
с, з). Дык сярэднія з словаў чужых бліжэйшыя да беларускіх с, з
цьвярдых, як да с, з сярэдне-язычных і перадаюцца ў беларускім
языці пераз с, з цьвярдых. Гэта зусім адноўлькава з передаванням
у беларускай мове чужых ё, з сярэдніх пераз беларускія ё ж цьвяр-
дых. Рэформа прыняла пад увагу беларускія ё и і ёи, ч, пакідаючы
беларускі мове ё, з ў словах чужых (*тэатр*, *дырэктор*), але не пры-
няла пад увагу с, з і с, з, какучы ўжываць парасейску с, з мяккое
перад і чужых словаў (*марксізм*, *сістама*, *фізіка* замест *марксізм*,
сістама, *фізіка*).

Грэцкае фіта (лацінскае th) у беларускім языці перадаецца пе-
раз т згодна з вымоваю грэцкаю ў стваршай пары і вымоваю лацін-
скаю (але без асьпітрацы). Словы, пазычаныя з грэцкага за пасярэдні-
ствам языка царкоўна-славянскага на месцу th маюць н, ж
або х (Піліп, Хведар, Хама). Тым часам „рэформа" ўводзіць
вымову чужую подле вельмі неконсэквэнтнага спосабу ўжывання
ў мове расейскай. Дык адгэтуль радавы Беларус мусіць ужываць
рыфі, міф, кафедра, пафос, але рытміка, тэатр, жема, творы і да г. п.

Адзій із харантэрных асаблівасцьцеў беларускага языка ё ня-
быццё ў ім гуку ф, замест каторага ў словах чужых ужываеца н,
ж або х. Зьявішча гэтае такое агульнае, што навет паширана ў гу-
тарыках пераходных Калускае, Арлоўснае і іншых губерній, паўсталых

¹) Слова дагэтуль несустраканыя ў беларускіх языца, бо з свой „месца",
уводзіць яго ў шыршино „рэформа".

на грунце беларускім, будучы аднай із харэктэрных рысай, констатацыйных належнасць гэтых мясоўасці да беларускага прастору языковага. „Рэформа” аддаліла гэтую асаблівасць, уводзячы ўсёды ф («Франціш, фарба, форма, фунт замест — Прамяні, хварба, хворма, хук»).

У беларускім языці як у сваіх, так і чужых словах, мночых на канцы р, л (напару сугук іншы) з папярэднім сугукам, зъяўляеца на канцы ящэ і (слабра, лубра, шэлага, Петра, Найла, Аляксандра, Сымонстра, тыгра, Марка, Марышы, Адельфа і інш.). „Рэформа” гэтае канцавое — а аддаліла, прынуждаючы ўжываць хвормы расейскія.

Словы чужога паходжання, як «пролетар і пад., загадававе дэкірэт ужываць подле спосабу расейскага — пролетарый, алюміній і пад. замест пабеларуску — пролетар, алюміній і інш.

Словы чужныя на - іст дасталі ў беларускім языці канчатак - м і зъмяняюцца як прыметы. Дэкірэт адкідае гэтае - м і загадуе скланяць як назоўныя ймёны тыпу «брат» (аграніст, цымбаліст, арганіст, цымбаліст, арганісту замест арганісты, цымбалісту, арганістага і г. д.) — зусім парасейску.

Пункт 17 „рэформы”, гамонячы аб „іменах собскіх, прозвішчах і назовах географічных”, хоць меней выклікае засыярогаў, то аднак мае тыя-ж імкненіі да арганічання беларускіх асаблівасці, як і ўся „рэформа”.

Зъмены морфолёгічныя.

Назоўныя ймёны зборныя, матар'яльныя й абстрактныя маюць у беларускім языці ў родным скл. адз. л. канчатак - у (народу, наясу, траку). „Рэформа” аддаліла гэтую асаблівасць, робячы вынятак для колькіх словоў, а для іншых уводзячи канчатак - а (нароd, наека і пад.) Можна было б падумаць, што, нягледзячы на закід архайлізы беларускага языка, самі рэформаторы ў даным прыпадку архаізуюць яго, уводзячы ў родны склон канчатак із прад тысяча год. Але падзрэзные ў вархавіцы было-б несправядлівасцяй — гэта проста маскаленне.

Таксама маскаленне знаходзім у наступных пунктах.

Гэтак у давальным і месным скл. мн. л. беларускія канчаткі - ём, - ёс замянілі канчаткамі расейскімі (братам, братах замест братам, братах).

Згодна з расейскай граматыкаю „рэформа” аддаліе жаноцкі род лічбай ёые, ёебдые ў прыпадках залежнасці (касых), зъмяняючы яго родам мускім (замест хормаў: ёымюх, ёебдыміх; ёыегом, ёебдымім; ёымюма, ёебдыміка, уводзяще хормы: ёух, ёбодух; ёум, ёбодуяч; ёума, ёбодуяма).

Беларускія дзеясловы з асноваю на — е (вядзямы, касес і пад.) маюць у 2 ас. мн. л. цяперашняга часу хвормы на - іе, - ае або - іе, - ае (вядзіе або вядзяе, вядзіе, вядзяе), калі націск на канцы. „Рэформа” аддаліла гэтую асаблівасць, уводзячы ў ўсіх дзеясловах гэтае катэгорыі хорму на -ие (вядзіе), адноўляючы з расейскай на -ите (ведеть).

Беларускі літаратурны язык мае ў загадным ладзе ў 2 ас. мн. л. хорму на -іе (бароце, глядзеце), калі захаваўся самагак асновы. Ужыванню гэтае асаблівасць у языці літаратурным не перашкаджае тая абставіна, што цяперака ў народнім мове менаваная хврма ё асаблівасцяй толькі аднаго — паўднёва-заходняга (з вынікам цэн-

травльнае гутаркі) — з двух наречній беларускіх, бо язык літаратурны ё звойсды ў большай або меншай меры амальгамаю народных нареччаў. Нягледзячы на тое, што рысы гэтая ёсьць адначасна асаблівасцій мовы Менска — сталіцы радаве Беларусі — замяніла яе рэформа хвормаю на — інг, ыце (глядліце, бярыце) — асаблівасцій наречча пайночна-ўсходняга, аднолькаю з асаблівасцій расейскай.

Пункт апошні, уводзічны быццам у беларускі язык дзея-слойную прымету цяперашнягя часу (гуляючы дзеці і пад) запрабуды нічагусенкі не рэформуе, бо менаваная дзея-слойная прымета была ведамая й ужываная да „рэформы“ (праўда Б. Тарашкевіч яе не падаваў).

* * *

Чаго дапяля „рэформа“ коштам вялізарных спустошаньнеў у граматыцы беларускага языка? Як мы бачылі, не палягчыла яна народным масам навучэнныя граматыкі й правапісу беларускага языка. Наадварот, цялер гэты народ, каб навучыцца „папраўленую“ рэформаю беларускую граматыку й правапіс, мусіць уперад ладне навучыцца парасейску. Праўда палягчыла „рэформа“ беларускую граматыку расейскім ураднікам у Беларусі. Але лішняя аб гэтым рупнасць. Гэняя ўраднікі ня гэтулькі наўняя, каб у часе, калі магчымыя такія „рэформы“, яшчэ вучыцца беларускага языка. Напасыледак, не звойсды гэта бісьпечна, калі нат прыродныя Расейцы не забясьпечаны ад авбінаванчаньня іх у беларускім шовінізме, як гэта сталася з проф. Н. Дурнавом.

Затое „рэформа“ адказуе другой мэце, офицыйльна выказанай у самым дэкрэце аб рэформе — аддаленству „бар'еру“ паміж беларускім і расейскім языкамі, каторы быццам штучна стварылі беларускі „нацдэмъ“. Мы бачылі, што „рэформа“ систэматычна ўмкненца да аддалення гэтага бар'ера, але бар'еру ня штучна стваронага Беларусамі, а прыроднага, паўсталага здаўна дарогаю прыроднага развою беларускага й расейскага языкоў, як языкоў апрычоных. Аддаленне гэтага прыроднага бар'ера магчымы толькі пры помочы маскалення беларускага языка, да чаго „рэформа“ ўмкненца¹⁾). Гэта яе адзінай мэта.

„Рэформа“ мае характар гаспадарсьцьвены, абавязуючы ўсіх грамадзян БСРР. Няўживаныне „рэформаванае“ граматыкі й правапісу ў БСРР, ня кажучы ўжо аб tym, што наагул немагчыма „рэформы“ абмінцуць, бо ўсе выдавецтвы й школы ў Радах толькі гаспадарсьцьвены, найсрэжэй караецца. Гісторыя савету вельмі рэдка зазначае прыпадкі такога бязуважнага й дзіка-грубога мяшання чужога ўраду да найбалей нутранога жыцця культурнага сваіх падданіків, якім ё карыстаньне роднай моваю. Прынужаныне каліс у XIX в. Ліцьвінай ужыввіц кірыліцу ў літоўскай мове было рэчай вонкавай і драбной у прыраўнаньні з цяперашнім маскаленьнем беларускага языка.

¹⁾ При разбору асобных пунктаў дэкрэту аб „рэформе“ можна было зацепіць, што зъмешчаныя ў „рэформе“ некаторыя зъмекі граматычных нормаў прыбліжаюць беларускую граматыку як толькі да языка расейскага, але такія да некаторых іншых языкоў славінскіх. Аднак треба памінаваць, што збліжэнне да іншых языкоў славінскіх як мае практычнага значэння, бо яны ўплыву гэтых языкоў у БСРР. Апрача таго адно некаторыя зъмекі „рэформы“ збліжаюць граматику беларускую да граматыкі іншых языкоў славінскіх, калі тымчесам усе зъмекі збліжаюць або — яшчэ часцей — прости утажсамлююць шмат граматычных асоблівасцій беларускіх із граматычнымі неабінаванцымі языка расейскага.